

УДК:
Тереховська О. В., доцент кафедри світової літератури
Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника

Фольклорно-етнографічні практики в системі класичної філологічної освіти

Щорічно період кінця червня – початку липня для студентів російського відділення Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ, Україна) напевно можна вважати одним із найпродуктивніших щодо освіти та духовного розвитку навчальних періодів. Завдяки підтримці Михайлівського заповідника та облдержадміністрації м. Івано-Франківська, а також за допомогою Російської общини м. Івано-Франківська щорічно проводяться студентські наукові експедиції в пушкінські місця, а саме в Державний меморіальний історико-літературний і природно-ландшафтний музей-заповідник О. С. Пушкіна «Михайлівське» (Росія, Псковська область) із метою проходження навчальних фольклорно-етнографічної та діалектологічної практик. Експедиції у складі 15-20 студентів і, як правило, двох керівників (викладачів двох провідних кафедр Інституту філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника – доцента кафедри загального і порівняльного мовознавства Мельника Ярослава Григоровича та доцента кафедри світової літератури Тереховської Олени Володимирівни) тривають від двох до трьох тижнів. Упродовж цього періоду студенти працюють на різних заповідних об'єктах, допомагаючи заповіднику, відвідують з екскурсіями усі михайлівські заповідні куточки (Святогорський монастир, на території якого знаходиться могила О. С. Пушкіна, Тригорське, Петровське та ін.) і, що найважливіше, збирають чималу кількість фольклорно-етнографічного та діалектичного матеріалу Пушкіногір'я. *

Значення подібних експедицій для студентів російського відділення важко переоцінити, тому що професійно вивчати російську мову та літературу (більшість із них навчаються п'ять років і отримують диплом спеціаліста), долучатися до російської культури в цілому, перебуваючи при цьому в ізоляції від російськомовного середовища, вважаю, кожен погодиться – дуже важко.

Не новиною є й те, що наші сусідні держави, ставши на шлях автономного розвитку, у деяких питаннях (не хочу політизувати ситуацію) певною мірою віддалилися. Це значно ускладнило навчальний процес у вузах на спеціальності «Російська мова і література», тому що відсутня, на жаль, у повному обсязі навчальна та наукова література. У цілому, розвиток російської філології на сьогодні переживає стан біфуркації, розділеності, навіть роздвоєності. Це можна з впевне-

- У цій статті звернено увагу на місце і роль фольклорно-етнографічної практики в системі класичної філологічної освіти.

ністю стверджувати, тому що професійно займаючись вивченням російської літератури в Україні, часто маю справу з проблемою відсутності найновішої наукової літератури, виданої в Росії. Більше того, останні наукові досягнення російських учених у цій області для українських русистів-філологів часто, на жаль, залишаються *terra incognita*. І хоча Інтернет певною мірою допомагає подолати цю відстань, всіх проблем він все одно не вирішує. Повноцінно і продуктивно працювати у ситуації, що склалася, без сумніву, складно.

Крім того, бути спеціалістом з російської мови і літератури і при цьому ніколи не чути живої російської літературної і розмовної мови виглядає якось смішно і навіть штучно.

Породжує труднощі і те, що в школах України російська мова вивчається тільки факультативно, тому більшість наших студентів-русистів не володіє російською мовою взагалі і навички спілкування нею набуває упродовж першого та другого років навчання.

Щоб навчитися грамотно і красиво говорити російською мовою, необхідно навчитися думати по-російськи. Я впевнена, що людина, яка професійно вивчає іншу національну мову та культуру, створену цією мовою, людина, яка прагне стати спеціалістом у цій галузі, і відповідно більшу частину життя присвячує цій справі – насправді зростається з нею, і ця культура поступово стає їй рідною. Рідною стає їй і ця інша мова. Згадаємо усім відому мудрість: скільки мов ти знаєш, стільки разів ти Людина. Тому особисто мені дуже би хотілось, щоб для наших студентів-русистів російська мова стала другою рідною мовою, щоб вони навчилися мислити і міркувати російською, щоб російська мова відкрила для них величний і багатий світ російської культури.

Усе вищесказане переконливо обумовлює наше бажання співпрацювати із Державним музеєм-заповідником О. С. Пушкіна «Михайлівське». При цьому дуже символічним, на мій погляд, є той факт, що живе, безпосереднє спілкування наших студентів із світом російської культури починається з О. С. Пушкіна.

О. С. Пушкін, як відомо, перший російський національний поет, а його любов до Росії з її безмежними рівнинними просторами, його інтерес до російського національного характеру почалися саме в Михайлівському. Михайлівська лірика поета показала, що саме тут, у цих місцях, він долучився до російського народного духу, познайомився з російськими фольклорними традиціями, усвідомив силу та глибину російської православної віри. Михайлівське пробудило в ньому необхідність усвідомлення себе росіянином і російським поетом. У листах до друзів із Михайлівського О. С. Пушкін неодноразово писав про невичерпні багатства російської народної мови, яка, за словами Д. С. Ліхачова, «є найбільшою цінністю народу... Це одна із найбільш досконалих мов світу, мова, що безперервно розвивається упродовж більш ніж тисячоліття...»* [2; 31].

Таким чином, стає зрозумілим, наскільки важливим і пізнавальним є входження у це мовленнєве середовище для наших студентів-русистів. Кожного разу юнаки і дівчата, переповнені найкращими почуттями і новими враженнями, поверталися з прилеглих селищ із повними записниками нових діалектних слів і термінів, веселих «частушок» і анекдотів, топонімічних пушкіногорських переказів, проникливих ліричних пісень. За таких умов ми, керівники, звичайно ж відчували і глибоке задоволення, і навіть щастя від того, що нам вдалося цю експедицію для них організувати. Приємно й цікаво було ненароком почути їхні розмови, у яких вони щиро ділилися індивідуальними враженнями та відчуттями від спілкування з місцевими жителями.

У ході фольклорної практики більшість студентів уперше виступає у ролі дослідників. Незвичність цього заняття, скептичне ставлення до нього якоїсь частини суспільства не повинні притуплювати почуття відповідальності за наслідки своєї праці. Треба вчитися розуміти важливість початкового етапу наукового дослідження – накопичення матеріалу. Це допоможе усвідомити, що без ретельного, цілеспрямованого збирання фактів не можна досягти будь-якого результату.

Підготовка самостійної, нехай скромної, дослідницької праці не можлива без

- Переклад О. В. Тереховської

оволодіння елементами методики літературознавчих чи фольклористичних досліджень. Таким чином, практика приносить розуміння ролі теоретичних знань у підготовці кваліфікованого фахівця.

Успішні наслідки може принести тільки поєднання сумлінної організаційної роботи кафедр та щирого прагнення кожного студента до виконання своїх обов'язків.

Експедиційний метод збирання фольклору зумовлює певні труднощі у виявленні найталановитіших виконавців, фіксуванні поширених у конкретній місцевості пісенних, оповідних, паремійних творів. Ці труднощі пов'язані з існуванням своєрідного психологічного бар'єру між носіями фольклору та практикантами, відсутністю в студентів ґрунтовної теоретичної підготовки, не досить чітким уявленням про основні форми побутування фольклору тощо. Подібні труднощі дозволяє подолати лише ретельна підготовка до практики, набуття навичок експедиційної праці, вивчення досвіду відомих фольклористів.

Головною метою практики є комплексне обстеження сучасного стану розвитку фольклору обраного району. Студенти здійснюють записи уснопоетичних творів, набуваючи при цьому навичок фольклористичної праці, звертають увагу на структуру фольклорного репертуару різних вікових і професійних груп населення, місце в ньому традиційних фольклорних жанрів і пісенних, оповідних, паремійних новотворів. Майбутні філологи обстежують вияви міжнаціональних мистецьких зв'язків, впливу на фольклор літератури, професійного музичного мистецтва.

Таким чином, учасники практики виконують важливе наукове завдання: накопичують матеріал для дослідження процесів, що визначають еволюцію сучасного російського фольклору. Записи творів можуть бути згодом підготовлені до публікації, стати основою для написання студентських дослідницьких робіт.

Зібрані матеріали студенти систематизують, піддають науковій обробці та оформлюють у так звані звітні щоденники з практики. При цьому вони супроводжують науковий матеріал яскравими фотографіями, на яких часто можна побачити незнайомі для них раніше предмети побуту з оригінальними псковськими назвами, різні види одягу псковських селян, простий і дуже зручний інтер'єр

селянських домівок, вказівні знаки із назвами псковських хуторів і селищ. Показовим, на мій погляд, є й те, що більшість із них роблять звітні щоденники з практики у двох примірниках: один здають на кафедру, а другий залишають собі на згадку. Зрозуміло, якби все те, що відбулося, не залишало по собі ніякого сліду в їхній свідомості, то навряд чи вони тратили б на це свій вільний час.

Проходить час, і вони застосовують колоритні псковські слова і вирази у власному мовленнєвому побуті, знову і знову відтворюючи у своїй пам'яті події і обличчя, пов'язані з Пушкіногір'ям, тому що все це відбувалося із ними вперше, і що найважливіше – навряд колись повториться.

Насамкінець хотілося б підкреслити наступне. Значним, на мій погляд, є той факт, що можливість приїжджати в Пушкіногір'я, долучатися до високої культури, розширювати світогляд, збагачувати інтелект, вивчати російську мову надає нам доброхотство.

Про доброхотство як культурний рух вже сказано і написано багато, однак необхідно наголосити на таких важливих рисах доброхотства, як безкорисливість та альтруїзм. На мій погляд, ці «високі» ознаки доброхотства ускладнюють статус та життєздатність доброхотського руху, роблять його слабким та незахищеним. Ці ознаки доброхотства є відмінними від цінностей й динаміки сучасного життя, коли людина звикла діяти і чинити корисливо, вмотивовано, коли людина звикла бачити перед собою практичну ціль і йти до неї часто, не зважаючи на інших. Втім пояснювати усім, що будь-яка корислива мета в поїздках у Михайлівське є відсутньою, з кожним роком стає усе складніше. Люди або не вірять, або звертають на нас дещо дивні погляди: так би мовити, не може цього бути...

Однак приємно усвідомлювати, що це може бути, і це є, і що ідея гуманізації сучасного світу, яка є одним із найголовніших завдань людства на початку XXI-го століття, повною мірою реалізується завдяки доброхотству.

Говорячи про доброхотство, не можна не згадати зі словами подяки засновника доброхотського руху у колишньому Радянському Союзі, першого директора Пушкінського заповідника Семена Степановича Гейченка (до речі вихідця з України), людину, яка у складний повоєнний час із небуття відродила

його. Саме Семен Степанович своїм тонким чуттям справжнього музейника, глибоким і проникливим чуттям спостережливої і чуйної людини «побачив і піймав ту нитку», яка з часом стала рятівним шляхом для людей, що прагнуть Поезії, Гармонії, Добра і Любові. У нашому випадку саме доброхотський формат є єдиним способом проведення навчальних практик, саме доброхотство надає можливість нашим студентам долучитися до світу багатой російської народної культури, до російської старовини. Отже, доброхотство є яскравим доповненням і значним компенсаторним механізмом, що дозволяє внести суттєві корективи в систему шкільно-вузівської освіти і заповнити недоліки у вихованні молодого покоління.

На завершення, повертаючись до питання про місце і роль фольклорно-етнографічної практики у класичній філологічній освіті, акцентую увагу на її навчальному значенні: 1) відбувається актуалізація набутих при вивченні курсу «Російська народна поетична творчість» знань, які активно використовуються на практиці. Це допомагає підготуватися до самостійної виховної та викладацької роботи в середній школі; 2) розширюється уявлення про роль фольклору в житті російського народу, про динаміку розвитку мистецтва слова; 3) щоденне спілкування з різними верствами населення допомагає формуванню студентів як майбутніх педагогів.

При підготовці до фольклорної практики та в процесі її проходження необхідно уважно ознайомитися з рекомендованою літературою, постійно звертатися до підручників з фольклористики.

Таким чином, фольклорно-етнографічна практика займає важливе місце у підготовці майбутніх фахівців-русистів. Саме під час практики студенти роблять перші самостійні кроки на фольклористичній ниві, розкривають для себе специфіку живого фольклорного процесу, вчаться практично застосовувати здобуті теоретичні знання, поступово набувають необхідного для майбутньої професійної діяльності досвіду фольклорно-етнографічної праці у польових умовах.

Література:

1. Басина М. Там, где шумят Михайловские рощи. – Ленинград: 1971.
2. Інтернетджерела.

3. Лихачев Д. С. Родная земля. – М.: Просвещение, 1983.
4. Пушкин А. С. Полное собр. соч.: В. 10 т. – Т. X. – Письма. – М.: Наука, 1966.